

AMANDINE THIRY

Le tribut des temps troubles. La justice face aux homicides attribués à la "résistance" dans l'arrondissement judiciaire de Mons (avril 1943-novembre 1944)

Louvain-la-Neuve, Presses universitaires de Louvain, 2015, 228 p.

De Interuniversitaire attractiepolen (IUAP) *Justice and Society* en *Justice and Populations* zorgen al vanaf 2007 voor een flinke boost in de geschiedschrijving over de Belgische justitie. Amandine Thiry's *Le tribut des temps troubles* – een bewerking van haar masterthesis aan de UCL – past als onderdeel van de serie 'Histoire, justice et sociétés' in deze traditie. Op basis van het archief van het parket van de procureur des Konings van het arrondissement van Bergen onderzoekt de auteur aan verzetsgroepen toegeschreven moorden gepleegd tussen april 1943 en november 1944. Het boek bestaat uit drie delen, waarin de auteur de waaier van mogelijkheden van haar bronnenmateriaal optimaal gebruikt. Op basis van de gerechtelijke verslagen, correspondentie en processen-verbaal biedt ze inzicht in de moorden zelf, de gerechtelijke onderzoeken die erop volgen en de moeilijkheden die de onderzoeken voor justitie met zich meebrengen.

In het eerste deel bestudeert Thiry de uiterlijke kenmerken van de moorden : wanneer, waar en hoe vonden ze plaats ? Ze schetst de sociaaleconomische en politieke omstandigheden in het arrondissement van Bergen en de evolutie in het aantal moorden. Die evolutie volgt een bekend patroon : van april 1943 tot mei 1944 is het aantal stabiel, na de geallieerde landing in Normandië explodeert het geweld tussen juni en augustus (70 % van de aanslagen vindt in

deze periode plaats) en in september tot november 1944 daalt het aantal moorden plotseling snel, zonder volledig te verdwijnen. Geografisch gezien zijn een aantal in het hart van de Borinage gelegen semi-industriële gemeenten met relatief veel inwoners oververtegenwoordigd in de moordstatistiek. Als het gaat om het hoogste aantal moorden per inwoner staan er juist veel landelijke en sociaal heterogene gemeenten met zeer weinig inwoners aan kop. Dat is volgens Thiry bij sommige gemeenten het gevolg van het zeer lage aantal inwoners (één moord in een gemeente van 400 of 500 inwoners levert immers al een plaats in de top-12 op). Andere verklarende factoren zijn de sterke aanwezigheid van het gewapend verzet en extreme lokale sociale tegenstellingen. In het laatste hoofdstuk van het eerste deel onderzoekt de auteur de *modus operandi* van de moorden, voor zover de processen-verbaal hierover informatie verschaffen. Een derde van de slachtoffers wordt in of rondom de eigen woning aangevallen, twee derde in de eigen woonplaats. De moorden hebben vaak plaats rond etenstijd of tijdens een (woonwerk)verplaatsing. De aanvallers handelen meestal met twee of drie personen, zijn vaker niet dan wel gemaskerd, gebruiken in 90 % van de gevallen een vuurwapen en zijn in 85 % van de gevallen met de fiets. Hoewel die conclusies een met het onderwerp vertrouwd lezer niet onbekend in de oren klinken, is deze inventarisatie van de *modus operandi* niettemin waardevol als statistische bevestiging van talloze getuigenissen van daders en slachtoffers.

In het tweede deel van het boek staan de gerechtelijke onderzoeken naar de moorden centraal. Thiry volgt de strafvordering nauwgezet. Het valt op dat in veel gevallen pas na

de bevrijding wordt beslist al dan niet gevolg te geven aan bepaalde tijdens de bezetting gepleegde moorden. Ook opvallend is de neiging van het parket om zaken massaal door te verwijzen naar het militair gerecht op basis van de amnestiewet van 20 september 1945, in plaats van ze te laten voorkomen voor het hof van assisen. Van de zaken waarin de daders zijn gevonden wordt meer dan twee derde doorverwezen naar het militair gerecht (de rest wordt grotendeels buiten vervolging gesteld). Van de zaken waar geen daders zijn gevonden volgt in een kleine meerderheid een buitenvervolginstelling. Met andere woorden : het komt vrijwel nooit voor dat een niet-militaire rechtbank iemand veroordeelt voor een tijdens of in de nasleep van de bezetting gepleegde aan het verzet toegeschreven moord.

Hoe komt dat nu eigenlijk ? Thiry duidt een aantal factoren aan die de gerechtelijke onderzoeken door het parket bemoeilijken, zowel voor als tijdens de bezetting.

Tijdens de bezetting is de meest in het oog springende complicerende factor de combinatie van een gebrek aan duidelijke afspraken over de bevoegdheden van de Duitse en Belgische justitie en de bemoeienis van de bezettingsmacht met de gerechtelijke onderzoeken. Duitse politiediensten mengen zich in ieder stadium in de onderzoeken, bijvoorbeeld door het in beslag nemen van bewijsmateriaal. De inmenging leidt ertoe dat het parket tijdens de laatste maanden van de bezetting beslist om bepaalde zaken ‘voorlopig te schorsen’, als alternatief voor een klassering zonder gevolg. Dit verklaart waarom veel zaken vaak pas na de bevrijding zonder gevolg zijn geklasseerd of in behandeling zijn genomen en toont tegelijkertijd het pragmatisme van de

anders zo formalistische rechterlijke macht. Ook vanuit de bevolking wordt het parket tegengewerkt, zij het op een heel andere manier. Thiry omschrijft terecht maar summier hoe het parket tijdens en na de bezetting vaak stuit op een ‘*mur de silence*’ bij getuigen en mogelijke daders en medeplichtigen.

Voorgaande complicerende factoren zijn gestoeld op de impliciete aanname dat het parket en de gerechtelijke politie de daders *willen* vinden. Dat is echter niet altijd het geval. Sommige leden van de gerechtelijke politie die, zoals eerder bleek uit het werk van Fabrice Maerten over het verzet in Henegouwen, zijn aangesloten bij verzetsgroepen, saboteren de onderzoeken. Jammer genoeg gaat Thiry niet verder in op de vraag hoe ze daarbij precies te werk gaan en in hoeverre de sabotage beperkt blijft tot medewerkers van de gerechtelijke politie en rijkswacht. Het was interessant geweest om te zien op welke schaal deze praktijk – die ook voorkomt bij het parket van Brussel en in mindere mate in Gent en Antwerpen – eveneens bij parketmagistraten bestaat en om te achterhalen wat de precieze implicaties zijn. Aangezien Thiry’s boek gebaseerd is op haar masterthesis is deze lacune echter begrijpelijk. Het bronnenmateriaal over ‘gerechtelijke sabotage’ is zeer schaars, omdat zelfs na de bevrijding maar weinig betrokkenen veel willen loslaten over dit bijzonder gevoelige thema.

Thiry laat in haar boek mooi zien dat het parket niet alleen tijdens de bezetting worstelt met aan verzetsgroepen toegeschreven moorden. Ook na de bevrijding blijft dit type misdrijven problematisch, omdat verzetsgroepen hevig protesteren tegen iedere aanzet tot vervolging. In hun ogen is de afrekening met collaborateurs

terecht, rechtvaardig en noodzakelijk. Iedere poging van justitie om de zaken te vervolgen beschouwen de verzetsbewegingen, en dan zeker het Onafhankelijkheidsfront, als een klap in het gezicht en een ontkenning van hun opofferingen. De procureur des Konings van Bergen is zich hiervan zeer bewust en laat zijn zorgen om de openbare orde zwaar meewegen in zijn beslissingen. In de conclusie komt de auteur nog eens terug op deze interessante paradox: om het geweldsmonopolie van de staat te herstellen aanvaardt de rechterlijke macht dat ze bepaalde geweldsmisdrijven niet kan vervolgen.

Thiry's keuze om zaken tot en met november 1944 te behandelen is heel belangrijk, omdat ze hiermee laat zien dat de verontwaardiging van de verzetsbewegingen over eventuele gerechtelijke onderzoeken net zo goed geldt voor de moorden die gepleegd zijn na de bevrijding. Angst voor een vijfde kolonne en verbolgenheid over de vermeende slapheid van de officiële ordehandhavers zorgen ervoor dat ook in de maanden na de bevrijding sommige vormen van door verzetsgroepen gepleegd geweld onbestraft blijft. Thiry wijst er terecht op dat het politiek geïnspireerde geweld van verzetsgroepen niet alleen dilemma's veroorzaakt voor de magistratuur tijdens de bezetting, maar ook een van de oorzaken is van de – zeker de Borinage – hoogoplopende spanning tussen de verzetsbewegingen en het establishment.

Het derde en laatste deel van het boek bestaat uit twee onderdelen : een sociologische schets van daders en slachtoffers (opnieuw : voor zover het mogelijk is deze te schetsen op basis van het gerechtelijk bronnenmateriaal) en een case study van de moord op onderzoeksrechter Dupont-Lacroix in

november 1944. Het sociologisch profiel biedt niet op alle punten veel inzicht, maar Thiry signaleert wel het zeer opvallende feit dat in haar onderzoek bijna de helft van de slachtoffers vrouw is, wat contrasteert met andere lokale studies. De case study naar de moord op onderzoeksrechter Dupont-Lacroix biedt dan weer een interessant voorbeeld van het grote wantrouwen tussen de lokale bevolking en de magistratuur tijdens de naoorlogse maanden en de onder de oppervlakte woedende machtsstrijd tussen de nog altijd gewapende verzetsgroepen en de officiële ordehandhavers.

Hier en daar zit de auteur wat haar taalgebruik betreft iets te dicht op haar bronnenmateriaal, wat vooral in het tweede deel soms resulteert in enkele voor de niet-juridische geschoolde lezer taaie passages. Tegelijkertijd slaagt Thiry er echter heel goed in om bruggen te slaan tussen haar juridische onderwerp en de sociale en politieke implicaties van de problematiek van de aan verzetsgroepen toegeschreven geweld. Ook het feit dat ze haar bronnenmateriaal zo nauwkeurig en tegelijkertijd creatief heeft gebruikt is prijzenswaardig. Thiry's boek is daarmee een zeer genuanceerde aanwinst voor een studiegebied waarover bij het grote publiek in zowel het Nederlandstalige als het Franstalige landsdeel nog veel mythes bestaan.

Jan Julia Zurné